

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

SPECIFICITIES OF USING THE IDENTIFICATION METHOD WHEN CARRYING OUT CERTAIN INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS IN MODERN CONDITIONS

Загородній В.Є., к.ю.н., професор,
професор кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Загородній І.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Чіпко Н.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Військова агресія проти України внесла свої корективи не лише в життя цивільних осіб та тих, хто став на захист незалежності нашої держави, кожного дня ризикуючи задля забезпечення миру та боротьби з ворогом, а й створило певну велику кількість актів злочинів, що під час мирного життя були «нетиповими» для українського суспільства, насамперед мова йде про злочини, пов'язані із державною зрадою, колабораційною діяльністю та/або пособництвом державі-агресору. Виклики сьогодення та неухильний розвиток інформаційних технологій вимагають від правоохоронних органів рішучих дій та швидкого й оперативного «переформатування» у розрізі проведення розслідування. На основі аналізу судової практики запропоновано виокремити декілька ситуацій, що можуть мати місце під час розслідування злочинної діяльності, зважаючи на сучасні умови, в яких перебуває українське суспільство. Ситуація 1. Суб'єктом розслідування було виявлено, що особа у соціальних мережах поширює інформацію дискредитаційного характеру щодо України тощо. За таких умов у разі відсутності конкретної та правдивої інформації на сторінці суб'єкта поширення такої інформації щодо особи, яка її здійснила, відкрито підтримує переконання країни-агресора та прагне розповсюдження її ідеології, формується «профіль» такої особи та вираховується місце перебування/навчання/роботи такого суб'єкта. Ситуація 2. Суб'єктом вчинення кримінального правопорушення є особа, яка перебуває у статусі військовослужбовця. Жодним чином не принижуючи заслуги та подвиги осіб, які стали на захист нашої країни та кожного дня ризикують своїм життям заради боротьби за незалежність України, відзначено, що, на жаль, непоодинокими є випадки, коли, повертаючись з лінії бойового зіткнення, в межах відсутності кваліфікованої психологічної допомоги та підтримки з боку близьких осіб, рідних чи друзів, особи, які володіли зброєю, іноді через непорозуміння, або цілеспрямовано обираючи маргінальний спосіб життя, йшли на скоєння злочинів з використанням зброї та/або інших боеприпасів проти інших військових та/або цивільних осіб, чи хуліганства (пострілом у житловій зоні міста). Ситуація 3. Зловживання службовим становищем. Вказано, що суб'єктом вчинення злочину у даному випадку виступає не простий військовослужбовець, а той, що займає певну ланку в ієрархії ЗСУ, запропоновано виокремити її в окрему групу, визначено її наступні підвиди: по-перше, зловживання службовим становищем особою, яка перебуває на «цивільній» посаді або виконує функції держави; по-друге, особа, яка займає вищий, старший сержантський ЗСУ; по-третє, особа, яка посідає керівний склад в ЗСУ.

Ключові слова: кримінальне провадження; досудове розслідування; сучасні методи розслідування; ідентифікація особи; злочини, пов'язані з державною зрадою; державна зрада; злочини, пов'язані з колабораційною діяльністю та/або пособництвом державі-агресору; соціальні мережі; профіль злочинця.

The military aggression against Ukraine has made adjustments not only to the lives of civilians and those who stood up for the independence of our state, risking every day to ensure peace and fight the enemy, but also created a certain large number of acts of crime that during peaceful life were "atypical" for Ukrainian society, primarily crimes related to treason, collaboration and/or aiding the aggressor state. The challenges of today and the steady development of information technologies require law enforcement agencies to take decisive action and quickly and efficiently "reformat" in the context of conducting an investigation. Based on the analysis of judicial practice, it is proposed to identify several situations that may occur during the investigation of criminal activity, taking into account the current conditions in which Ukrainian society finds itself. Situation 1. The subject of the investigation was found to be a person spreading discrediting information about Ukraine on social networks, etc. Under such conditions, in the absence of specific and truthful information on the page of the subject of the dissemination of such information regarding the person who committed it, openly supports the beliefs of the aggressor country and seeks to spread its ideology, a "profile" of such a person is formed and the place of residence/study/work of such a subject is calculated. Situation 2. The subject of the commission of a criminal offense is a person who has the status of a military serviceman. Without in any way belittling the merits and exploits of those who stood up for the defense of our country and risk their lives every day for the sake of the struggle for the independence of Ukraine, it was noted that, unfortunately, there are not infrequent cases when, returning from the front line, in the absence of qualified psychological assistance and support from loved ones, relatives or friends, individuals who owned weapons, sometimes due to misunderstandings, or purposefully choosing a marginal lifestyle, went on to commit crimes using weapons and/or other ammunition against other military personnel and/or civilians, or hooliganism (shooting in a residential area of the city). Situation 3. Abuse of official position. It is indicated that the subject of the crime in this case is not a simple serviceman, but one who occupies a certain level in the hierarchy of the Armed Forces of Ukraine. It is proposed to separate it into a separate group, and its following subtypes are defined: first, abuse of official position by a person who holds a "civilian" position or performs state functions; second, a person who holds a higher, senior sergeant rank in the Armed Forces of Ukraine; third, a person who holds a management position in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: criminal proceedings; pre-trial investigation; modern methods of investigation; identification of the person; crimes related to treason; high treason; crimes related to collaborative activities and/or aiding and abetting the aggressor state; social networks; criminal profile.

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови, в яких перебуває українське суспільство, зокрема, триваюча збройна агресія проти України та стрімка цифровізація створили ситуацію, за якої актуалізації набуло питання щодо розслідування злочинів, пов'язаних із державною

зрадою, колабораційною діяльністю та/або пособництвом державі-агресору, в умовах воєнного стану. В розрізі окресленої проблематики важливим постає питання щодо ідентифікації особи злочинця, який вчиняє окреслену категорію протиправних діянь.

В цілому розглядаючи зазначені нами вище проти-правні діяння, яких налічується близько сотні, починаючи з 2022 року, відповідно до норм міжнародного кримінального права та чинного українського законодавства, ми цілком погоджуємося з науковцями, які пропонують об'єднати їх у декілька груп за сукупністю ознак на:

по-перше, дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов'язані з ним;

по-друге, вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права;

по-третє, такі дії як правило вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази;

по-четверте, об'єктом посягання є особи, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права);

по-п'яте, дані злочини завжди вчиняються умисно або із грубої необережності [3, с. 122–125]. Водночас формування будь-якої методики розслідування злочинної діяльності передбачає не лише певну систему правил та зобов'язань, що неодмінно мають виконуватися суб'єктами, що беруть участь у кримінальному провадженні, а має носити характер багатоетапної, складної діяльності, що спонукає до ретельного дослідження не лише способів подолання, а й вчинення злочинної діяльності, що перебувають у кореляційній залежності між собою.

Виклад основного матеріалу. Реалії сьогодення та аналіз кримінальних проваджень щодо злочинів, розслідування яких становить інтерес в рамках нашого наукового дослідження, свідчать, що наразі правопорушниками дедалі активніше використовуються соціальні мережі та інші цифрові платформи задля здійснення злочинної діяльності, що насамперед корелює з активною цифровізацією інформації та її зберігання на серверах та інших віртуальних сховищах. Проте, вказані вище платформи цілком активно використовуються задля вчинення злочинів, пов'язаних із державною зрадою, колабораційною діяльністю та/або пособничством державі-агресору, в умовах воєнного стану. Проте, наразі можливості інтернету надають різноманітні форми та засоби задля збереження «анонімності» користувачів. Вказана проблема насамперед відіграє важливу роль під час розслідування кримінальних правопорушень, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та ідентифікації осіб на просторах цифрових платформ.

У своєму дослідженні Д. Цехан та А. Мурашко, розглядаючи питання використання соціальних медіа для вирішення ідентифікаційних завдань під час виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із державною зрадою, відзначили, що «російсько-українська війна призвела до неухильного збільшення кількості протиправних діянь, пов'язаних із державною зрадою, що у свою чергу вимагає винайдення нових способів та методів розслідування вказаної категорії злочинів, які несуть небезпеку насамперед українській державності та українському суспільству зокрема. Отже, можна стверджувати, що в розрізі заявленої проблематики доволі актуальним постає питання щодо ідентифікації особи, яка вчиняє злочини, пов'язані із державною зрадою в обстановці кіберпростору, оскільки останній як складова інфраструктури злочинної діяльності, *по-перше*, слугує «платформою» для вчинення окресленого виду протиправних діянь; *по-друге*, забезпечує умови для миттєвого передавання та розповсюдження інформації» [5, с. 482]. Продовжуючи дослідники констатували, що «використання соціальних мереж під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державною зрадою, що вчиняються з використанням кіберпростору у соціальних мережах, задля ідентифікації особи злочинця передбачає: по-перше, створення сторінок/акаунтів або залучення осіб, які співпрацюють з правоохоронними органами, задля виявлення, збору та фікса-

ції інформації, яка носить дискредитаційний характер та/або несе загрозу державі; по-друге, моніторинг найбільш популярних спільнот, які займаються розповсюдженням новин; по-третє, вирішення ідентифікаційних завдань у межах початкового етапу розслідування кримінального провадження» [5, с. 483]. Ми цілковито підтримуємо зазначену позицію.

У межах нашого наукового пошуку пропонуємо зупинитися на окремих аспектах ідентифікації осіб.

Так, ми пропонуємо розділити діяльність правоохоронних органів в розрізі (моделювання) розслідування протиправних діянь, які складають предмет нашого дослідження, на окремі наступні етапи, не претендуючи на виокремлення їх усіх в рамках конкретної наукової статті. «Задля встановлення причинно-наслідкових зв'язків, наявних між способом вчинення злочину в широкому значенні й іншими елементами криміналістичної характеристики, як-от: предмет-спосіб-слідки, спосіб-мотив-наслідки, злочинець-мета-спосіб. Встановлення таких зв'язків буде мати принципово важливе значення для встановлення всіх учасників злочину та виконання інших завдань кримінального провадження» [1, с. 53]:

1. на основі інтеграції інноваційних техніко-соціальних середовищ слідчі та працівники оперативних підрозділів формують модель можливої поведінки особи-злочинця та/або його спільників, при цьому попереджуючи їхні подальші дії;

2. працівники правоохоронних органів на основі отриманої інформації, що була виявлена завдяки відстежуючим програмним пристроям, вибудовують модель діяльності злочинних спільнот щодо зайняття колабораційною діяльністю та/або пособничством державі-агресору тощо;

3. інші етапи пошукової діяльності.

Повертаючись до питання ідентифікації особи, яка вчиняє злочини, пов'язані із державною зрадою, колабораційною діяльністю та/або пособничством державі-агресору, в умовах воєнного стану, варто підкреслити, що окремим питанням розслідування злочинів, пов'язаних із вчиненням державної зради присвячено доволі багато наукових робіт, зважаючи на вказане, ми не будемо зупиняти свою увагу на вказаному питанні.

Так, пропонуємо розглянути наступні види кримінальних правопорушень, які складають предмет нашого дослідження. Слід підкреслити, що зазвичай колабораційну діяльність та/або пособничство державі-агресору, здійснюють особи, яким притаманні наступні риси: цинізм, деструктивність та девіантність у поведінці, вказане насамперед зумовлено тим, що таку діяльність здійснюють саме громадяни України, які «підривають» соціальне середовище зсередини. Погоджуємося з В. Олішевським, який «зазначає, що колабораціоніст реалізуючи даний вид кримінального правопорушення не може втілити свій злочинний намір без взаємодії з об'єктами і предметами оточуючого середовища. У цей процес він втягує окремі елементи середовища, що його оточує, які потім свідомо й цілеспрямовано перетворюються та використовуються ним для досягнення злочинного результату [2, с. 131].

Узагальнюючи, хочемо відзначити, що на основі зазначеного можна виокремити декілька ситуацій, що можуть мати місце під час розслідування злочинної діяльності, зважаючи на сучасні умови, в яких перебуває українське суспільство.

Ситуація 1. Суб'єктом розслідування було виявлено, що особа у соціальних мережах поширює інформацію дискредитаційного характеру щодо України тощо. За таких умов у разі відсутності конкретної та правдивої інформації на сторінці суб'єкта поширення такої інформації щодо особи, яка її здійснила, відкрито підтримує переконання країни-агресора та прагне розповсюдження її ідеології, формується «профіль» такої особи та вираховується місце перебування/навчання/роботи такого суб'єкта.

Ситуація 2. Суб'єктом вчинення кримінального правопорушення є особа, яка перебуває у статусі військовослужбовця. Жодним чином не принижуючи заслуги та подвиги осіб, які стали на захист нашої країни та кожного дня ризикують своїм життям заради боротьби за незалежність України, варто відзначити, що, на жаль, непоодинокими є випадки, коли, повертаючись з лінії бойового зіткнення, в межах відсутності кваліфікованої психологічної допомоги та підтримки з боку близьких осіб, рідних чи друзів, особи, які володіли зброєю, іноді через непорозуміння, або цілеспрямовано обираючи маргінальний спосіб життя, йшли на скоєння злочинів з використанням зброї та/або інших боеприпасів проти інших військових та/або цивільних осіб, чи хуліганства (пострілом у житловій зоні міста), прикладом може слугувати кримінальне провадження № 1-кв/576/467/22, де зазначено, що «до Глухівського міськрайонного суду Сумської області надійшло клопотання слідчого СВ відділу поліції № 1 (м. Глухів) Шосткинського районного управління поліції ГУНП в Сумській області ОСОБА_3, погоджене з прокурором, про накладення арешту на майно, а саме: на автомат АК-74 № НОМЕР_1 з глушником та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1; автомат АК-74 № НОМЕР_3 з підствольним гранатометом № 529940 та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2; автомат АК-74 № НОМЕР_4 з підствольним гранатометом № 336314 та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_3; помпова рушниця «Kral Sllan San» № НОМЕР_5 з ременем для зброї, належна ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_3; три магазини з 30 патронами калібром 5,45 в кожному (по одному з них були приєднані до автомату АК-74 № НОМЕР_1 з глушником та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, та автомату АК-74 № НОМЕР_4 з підствольним гранатометом № 336314 та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_3;

та один магазин з 27 патронами калібром 5,45 (був приєднаний до автомату АК-74 № НОМЕР_3 з підствольним гранатометом № 529940 та ременем для зброї, яким користувався військовослужбовець в/ч НОМЕР_2 ОСОБА_5 ІНФОРМАЦІЯ_2; всі магазини запаковано до спец пакету № SUD3079173; два патрони 12 калібру до помпової зброї запаковано до спец пакету № SUD3079172; стріляна гільза, калібром 5,45 на якій мається маркування «0 6, 7» запаковано до спец пакету НПУ ГСУ № 7183410.

Клопотання слідчий мотивує тим, що ним розслідується кримінальне провадження №12022200620000230 за ознаками ч. 4 ст. 296 КК України. Слідчий зазначає, що вході досудового розслідування встановлено, що 06.08.2022 до ЧЧВП № 1 (м. Глухів) Шосткинського РУПГУНП в Сумській області надійшло повідомлення про те, у дворі житлового багатоквартирного будинку АДРЕСА_1, військовослужбовець ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2, з мотивів явної неповаги до суспільства, вчинив дії хуліганського характеру, а саме здійснив постріл з автоматичної вогнепальної зброї, чим грубо порушив громадський порядок» [4].

Ситуація 3. Зловживання службовим становищем. Теоретично, вказана ситуація може бути окремим підвидом Ситуації 2, проте, зважаючи на те, що суб'єктом вчинення злочину у даному випадку виступає не простий військовослужбовець, а той, що займає певну ланку в ієрархії ЗСУ, пропонуємо виокремити її в окрему групу.

У даному випадку, на наш погляд, можна виокремити декілька підвидів Ситуації 3:

по-перше, зловживання службовим становищем особою, яка перебуває на «цивільній» посаді або виконує функції держави;

по-друге, особа, яка займає вищий, старший сержантський ЗСУ;

по-третє, особа, яка посідає керівний склад в ЗСУ.

У всіх зазначених ситуаціях вважаємо за доцільне залучення до розслідування осіб, що володіють спеціальними знаннями в галузі психології тощо, які здійснюють допоміжну, консультативну функцію суб'єкту досудового розслідування, формуючи при цьому «психологічний» портрет особи злочинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вейц А.М. Особливості розслідування кіберзлочинів, вчинених за участю службової особи або такої, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг : монографія. Одеса, 2024. 184 с.
2. Олішевський В.В. Криміналістична характеристика викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів. *Право і безпека*. 2004. Т. 3, № 4. С. 90–95.
3. Репецкий В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. № 1. С. 120–125.
4. Ухвала Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 10 серпня 2022 року у справі № 576/1106/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105668422>
5. Цехан Д.М., Мурашко А.С. Використання соціальних медіа для вирішення ідентифікаційних завдань під час виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із державною зрадою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 481–483. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2024/121.pdf